

Світлана Филипчук, к. і. н.

Національний університет «Острозька академія», Україна

ВІДПОВІДЬ ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ НА ГЕНДЕРНИЙ ДИСКУРС

Svitlana Fylypchuk, PhD in History

National University «Ostroh Academy», Ukraine

THE REPLY OF CHRISTIAN CONFESSIONS OF MODERN UKRAINE TO THE GENDER DISCUSSION

The modern information epoch organically interweaves the gender discourse in the social and religious media space. The relevance of the study is due to the process of multi-vector activity of Christian confessions, public organizations in the area of gender issues, which are actualized by the existing social discourse. Christian denominations are the platforms for citizens who declare their Christian identity, commitment to traditional family values, their spiritual aspirations in educational and public-political spheres of social life in modern Ukraine. The article outlines the spheres of the Christian confessions activities in promoting Christian values for society through methods of cooperation with the authorities and scientific institutions, reporting their position through the confessional media, counseling people from the LGBT community, in a multi-vector street movement.

Keywords: gender, Christian confessions, counseling, street movement, traditional family values.

Сучасна інформаційна епоха органічно вплітає гендерний дискурс у суспільно-релігійний медіа-простір. Актуальність дослідження зумовлена процесом активної різновекторної діяльності християнських конфесій, громадських організацій та об'єднань у площині гендерних питань, які актуалізовані наявним суспільним дискурсом. Християнські конфесії, їхні очільники, громадські організації та небайдужі віряни є своєрідними майданчиками та водночас медіаторами для реалізації не лише віряними, але й невоцерковленими громадянами, які декларують «християнську» ідентичність, прихильність «традиційним сімейним цінностям», своїх духовних прагнень, пошуків, потенцій в освітньо-виховній та громадсько-політичній сферах суспільного життя сучасної України.

До 1960-х років в англійській мові термін «гендер» вживали здебільшого в лінгвістиці на позначення граматичного роду. В українську мову термін увійшов доволі стрімко: в академічному словнику він з'явився в 1990-х роках, а в 2005-му термін було зафіксовано в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Панівною на сьогодні в гуманітаристиці є думка, що стать, а не тільки гендер є соціально конструйованою¹.

Гендерний дискурс виник в інформаційному полі України на початку 2000 рр. З 2003 року почав виходити гендерний журнал «Я», засновником якого є гендерний інформаційно-аналітичний центр «Крона». Чимало публікацій порушують питання точок дотику релігійних і світських позицій у гендерному дискурсі. Так, №2 за 2017 рік журналу «Я» має наскрізну тему «Традиція і релігія», у ньому розглянуто, зокрема, такі теми: «Гендер в релігієзнавстві: західний досвід та українські реалії» (А. Басаурі Зюзіна), «Задзеркалля традицій» (А. Курлович), «Право жінок на священнослужительство в християнстві» (О. Богдан)².

Зосередженню уваги на гендерній проблематиці сприяє декларація важливості цього напрямку політичним керівництвом країни. Так, у зв'язку з визнанням прагнення держави до утвердження гендерної демократії Верховна Рада України 8 вересня 2005 року прийняла Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», 27 грудня 2006 року уряд прийняв постанову «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року»; на її виконання 10 вересня 2009 року підписано наказ

¹ Маєрчик, М. (ред.) (2017). *Гендер для медій: Підручник із гендерних теорій для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей*. Київ: Критика, 18, 27.

² Гендер, традиція і релігія (2017). *Я*, 43 (2), 2-5, 6-9, 21-24.

Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту»; восени 2013 року уряд знову прийняв схожий документ із строком виконання до 2016 року¹.

Виклад основного матеріалу. Рух людей із майбутнім «Любов проти гомосексуалізму» (ЛПГ) виник 2003 року із вуличної акції в Києві на Майдані Незалежності проти проведення гей-параду. У «Маніфесті людей з майбутнім» наголошується, що людство живе в ситуації «розпалу гомореволюції, мета якої – «встановити тоталітарний режим». У документів також підкреслено, що «гомосексуалізм – це культура вимирання, бо він як явище виживає винятково в гетеросексуальній більшості». Відтак активність ЛПГ базується на двох стовпах: «відкрите протистояння гомодиктатурі й протекція інституту традиційної гетеросексуальної сім'ї», а також захист фундаментальних прав людини – на свободу віровизнання, свободу слова, жити і розвиватися в щасливій гетеросексуальній сім'ї². Протягом своєї діяльності ЛПГ працював через такі публічні форми: акції проти узаконення одностатевих шлюбів, марш-карнавал «Свято людей з майбутнім», «Фестивалі сім'ї», «Сімейні карнавали», мітинги і флешмоби проти всиновлення дітей гомосексуалами, соціальний фестиваль «Всі разом – за сім'ю!», звернення до Президента та мера Києва щодо недопущення проведення КиївПрайду2014, вуличний захід «Не вирізайте сім'ю!» та ін. Діяльність ЛПГ та «Всі разом!» із 2012 року (офіс руху почав вести статистику) поступово поширилася на всю Україну. Так, 2015 року понад 10 міст провели вуличні сімейні свята, 2016 – 23 міст, 2017 – 36 міст, 2017 – 57 міст України³.

За словами очільника руху за сім'ю та проти гомосексуалізму Руслана Кухарчука, рушійною силою вуличного сімейного руху є протестанти в усіх регіонах України, окрім Львівщини, Івано-Франківщини, Закарпаття, де домінують греко- та римо-католики. Фестивалі «Всі разом – за сім'ю!» в усіх містах – це: сімейна хода, тематичне концертне шоу, фестивальне містечко з локаціями сімейного сервісу: для батьків, для малечі, для дорослих, для літніх людей; поради лікарів, дошлюбна і шлюбна консультації, вагітність, народження, плідність. Обов'язковий спорт, смаколики і вечірна молодіжна шоу-програма. Також протягом року відбуваються масові протестні акції біля стін Верховної Ради (так, у травні 2018 року така акція відбулася через видалення петиції з ініціативи Віктора Танцюри з сайту Президента на захист сім'ї та сімейних цінностей)⁴.

Усі українські Церкви зосібна, а також через майданчик Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій однозначні в оцінці гендерної проблематики. Так, предстоятель ПЦУ митрополит Єпифаній на запитання, чи допустить Церква до причастя представників ЛГБТ-спільноти, зазначив: «Є людина, до якої ми ставимося з любов'ю. А є гріх, який ми повинні припиняти і говорити про нього відкрито. Є спосіб життя, який несумісний із християнськими поглядами. ... Ми не можемо як Церква назвати гріх добром»⁵. Глава УГКЦ блаженніший Святослав 8 листопада 2011 року на веб-конференції на порталі tochka.net, говорячи про ставлення Церкви до явища гомосексуалізму, наголосив: «Я не проти жодної особи. Але я проти гріха. Людина, яка так живе, яка грішить, руйнує себе. Тому Церква виступає проти гріха, захищаючи особу, її гідність»⁶.

¹ Штурхецький, С. (ред.) (2014). *Гендерні медійні практики: навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів*. Київ, 45.

² Love-contra.org (2009). *Маніфест людей з майбутнім*. <http://love-contra.org/public_download/manifest_ukr.pdf>. (2019, березень, 15).

³ Меренков, Г. (2019). Інтерв'ю з Русланом Кухарчуком: «Ми фундаменталісти в тому сенсі, що захищаємо фундамент демократії – права людей і сімей». *Релігія в Україні* <<https://www.religion.in.ua/main/interview/41116-ruslan-kuxarchuk-mi-fundamentalisti-u-tomu-sensi-shho-zaxishhayemo-fundament-demokratiyi-prava-lyudej-i-simej.html>>. (2019, березень, 15).

⁴ Меренков, Г. (2019). Інтерв'ю з Русланом Кухарчуком: «Ми фундаменталісти в тому сенсі, що захищаємо фундамент демократії – права людей і сімей». *Релігія в Україні* <<https://www.religion.in.ua/main/interview/41116-ruslan-kuxarchuk-mi-fundamentalisti-u-tomu-sensi-shho-zaxishhayemo-fundament-demokratiyi-prava-lyudej-i-simej.html>>. (2019, березень, 15).

⁵ UA.News (2019). *В ПЦУ розповіли, коли почнуть проводити церковні таїнства для представників ЛГБТ-спільноти*. <<https://ua.news/ua/u-ptsu-rozpozvili-koli-pochnut-provoditi-tserkovni-tayinstva-dlya-predstavnikov-lgbt>>. (2019, березень, 15).

⁶ Офіційний інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви (2011). *Про ставлення УГКЦ до гомосексуалізму та ВІЛ-інфікованих розповів Блаженніший Святослав під час веб-конференції*. <http://news.ugcc.ua/news/pro_stavlennya_ugkts_do_gomoseksualizmu_ta_vilinfikovanih_rozpozviv_blazhennishiy_svyatoslav_pid_chas_vebkonferentsii_61614.html>. (2019, лютий, 15).

У документах Церков окреслюються засадничі цінності в проблематиці гендерного дискурсу. Приміром, 3 грудня 2016 року вийшло «Послання Синоду Єпископів УГКЦ стосовно небезпеки гендерної ідеології», в якому, зокрема, зазначається: «Українське суспільство назагал не обізнане в питаннях теорій гендеру, а це сприяє процесу тихого і підступного нав'язування йому гендерної ідеології. ... Пропаганда та поширення цієї ідеології приховано ведеться на різних рівнях – законодавчому, інформаційному, освітньо-виховному... При цьому свідомо замовчуються незаперечні факти про шкоду гендерної ідеології для психічного та психічного здоров'я...»¹.

На сторінках друкованих конфесійних ЗМІ часто порушуються теми гомосексуалізму. Так, греко-католицький журнал «Кана» взяв інтерв'ю в Ю. Мончака, директора лабораторії молекулярної діагностики, професора медичного факультету Макгільського та Монреального університетів (Канада). Вчений наголосив, що гомосексуалізм не має генетичного підґрунтя, відтак це «не хвороба, а відхилення від норми». Також дослідник окреслив моральні та психологічні проблеми, які виникатимуть у суспільстві: у гомосексуальних стосунках виключений природний процес прокреації; партнерам-гомосексуалам потрібно шукати альтернативні способи мати дітей; віддаючи дитину для таких пар, ми порушуємо вибір дитини, яка змушена жити в такому партнерстві; легалізація породжує питання сурогатного материнства тощо. Водночас професор наголошує, що варто добирати правильні методи поведінки в гендерному дискурсі, адже «важливо не утискати чи забороняти, а пояснювати, бо, утискаючи якісь явища, ми їх лише підсилюємо»².

Значний резонанс викликала стаття на персональному блозі, яку згодом передрукували провідні інтернет-видання, що відстежують релігійну проблематику, Секретяра РНБО України, активного прихожанина баптистської церкви Олександра Турчинова «Неомарксизм, або Подорож у безодню». Приводом для написання матеріалу слугувала позиція урядової уповноваженої з питань гендерної політики Катерини Левченко, яка звернулася до СБУ щодо рішень місцевих рад на захист сімейних цінностей, а також наголосувала, що в діях захисників сімейних цінностей простежується клерикалізм та ідеї «руського мира». Головні тези статті накреслюють матрицю гендерного дискурсу в площині «Церква – громадські організації – суспільство»: загрозою національній безпеці є демографічна ситуація в Україні, відтак захисники сімейних цінностей, на відміну від предстаників ЛГБТ-спільноти, намагаються протистояти цьому виклику: «"Русский мир" не має нічого спільного з християнською вірою, сімейними цінностями і патріотизмом. Він базується на цивільній брехні, агресії і жорстокості, рабській покірності і на тотальному пропагандистському зомбуванні мас»; «під прикриттям правильних слів про права людини, толерантність, захист жінок від насилля і т.п., суспільству нав'язується ідеологія неомарксизму»; «ніхто не має права вимагати для себе особливого ставлення, тим більше закріплюючи його в законодавстві, нав'язувати суспільству свій спосіб життя, руйнувати суспільну мораль та традиційні цінності нашої нації»³.

У християнському середовищі ведеться активне обговорення доцільності наступальних і протестних методів участі в гендерному дискурсі. Панівною є думка думка, що для ЛГБТ-руху будь-яке переслідування (зокрема, зорганізовані християнськими громадськими організаціями та рухами пікетування, демонстрації тощо) є корисним для їхнього медіа-образу, адже тоді виникає можливість говорити про дискримінацію та фобію ЛГБТ. Матеріали й фоторепортажі в світських медіа-ресурсах про гей-паради здебільшого показують жертвами представників ЛГБТ-середовища, а агресором протестувальників (зокрема, і християн). Відтак неузгоджені, емоційні, непродумані стратегічно дії різноманітних організацій та громадських активістів часто призводять до того, що «самі віруючі часто роблять все, щоби потім їх називали гомофобами та не дослуховувалися до їх позиції. Агресивна риторика давно вже використовується проти нас самих»⁴.

Християнські конфесії напрацювали чимало форм реабілітації ЛГБТ-людей. Так, 13 червня 2018 року у рамках Школи консультування «Відновлення цілісності» (рух «Територія

¹ Гендерна ідеологія (2017). Кана, 1, 6.

² Саврук, В. (2016). Гетеросексуалізм – найкраща форма розвитку людства. Кана, 7, 34-37.

³ Турчинов, О. (2019). Неомарксизм, або Подорож у безодню. <<http://turchynov.com/news/details/neomarksizm-abo-podorozh-u-bezodnyu>>. (2019, березень, 15).

⁴ Бучковський, О. (2019). Якою має бути наша реакція на ЛГБТ?. <<https://credo.pro/2017/07/187054>>. (2019, січень, 28).

відповідальності», Асоціація «Емануїл») відбувся круглий стіл «ЛГБТ. Гнати, визнати чи допомогти?» за участі 80 (зокрема й онлайн 300 учасників) вітчизняних та зарубіжних практиків: посторів, консультантів та душеопікунів. Головні тези, які було виголошено на заході, зводяться до наступного: 1) Гомосексуали – головна група ризику СНІДу, це загроза національній безпеці, а також руйнування інституту сім'ї (Руслан Кухарчук, рух ЛПГ); 2) «Важливо як Церква поводить себе з ЛГБТ. ... Важливо назвати гомосексуалізм гріхом і водночас простягнути руку допомоги» (пастор Денис Подорожній); 3) ЛГБТ-людям потрібна всебічна допомога: консультації фахівців, опіка й менторство в церкві, турбота й прийняття рідних і друзів, а також групи підтримки¹.

Християнські конфесії для актуалізації перед українським суспільством теми сім'ї, яка завжди була пріоритетом позакультової діяльності церков, вводять її в контекст гендерної проблематики. Так, Церкви спільно з ГР «Україна за сім'ю», «Всі разом!», коаліцією «Батьківство-Україна» за підтримки Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій і Міжфракційного депутатського об'єднання Верховної ради «За духовність, моральність і здоров'я України» ініціювали всеукраїнський просімейний рух, який містить такі форми роботи: Всеукраїнські Форуми сім'ї (наприклад, 14 березня 2018, 1 березня 2019 року м. Київ, «Український дім»), обласні Форуми сім'ї (у більшості областей України), Всеукраїнська Хода на захист прав дітей і сімей «Щаслива родина – здорова Україна!» (4 червня 2018 року), спільна міжконфесійна молитва за збереження християнських сімейних цінностей на Майдані Незалежності, Софіївській площі та поруч з Верховною Радою (17 червня 2018 року), загалом за 2018 рік в 60 містах країни відбулися марші «За сім'ю», учасниками яких було понад 210 000 громадян, програма «Основи сім'ї» дістала схвалення Науково-методичної комісії з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки та рекомендована для викладання у 10-11 класах закладів загальної середньої освіти, близько 70 рад різних рівнів звернулися до Президента України, КМУ, ВРУ, РНБО з вимогами захисту інтересів сім'ї, 17 грудня Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій оголосила 2019 рік Роком сім'ї².

Зокрема, на Всеукраїнському Форумі сім'ї були озвучені виклики і загрози для інституту сім'ї: катастрофічна статистика розлучень, демографічна криза, сумні дані щодо сирітства і безвідповідального батьківства, впровадження «гендерної термінології» до законодавства України, намагання спростити процедуру розлучень тощо. Відбувалися пленарні та секційні засідання (освітні програми, потенціал суспільства щодо захисту сімейних цінностей, праця в медіа-просторі, громадська та політична робота, батьківство). У резолюції Форуму наголошено на важливості утворення державного органу, який би відповідав за розробку та реалізацію державної сімейної політики; активну пропаганду через медіа, громадський сектор, освіту, церкви тощо сімейних цінностей, формування відповідального батьківства і материнства, підготовки до подружнього життя (зокрема, Андріан Буковинський очолив колектив авторів, що видали «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя», що є основою для роботи соціальних працівників, церковних сімейних консультантів, педагогів, психологів, представників громадських організацій для тренінгової роботи у цій сфері³, всебічної підтримки сімей, які всиновили дітей тощо; «припинити спроби ратифікувати Стамбульську конвенцію та інші документи, які містять антинаукові та ідеологічні штампи; вилучити термін «сексуальна орієнтація», «гендер» та похідні від них із законодавчих та нормативних актів, застосовуючи поняття «стать»; припинити впровадження зазначеної термінології у навчальні програми і підручники⁴.

Усі друковані, аудіовізуальні та електронні конфесійні ЗМІ активно долучаються до висвітлення теми гендеру та суміжної з ним теми сімейних цінностей. Так, греко-католицький журнал «Слово» (№2, 2013) для різнобічного висвітлення присвятив темі статевості цілий випуск.

¹ Релігія в Україні (2018). В Києве християне обсудили вопрос реабилитации ЛГБТ-людей.

<https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/40174-v-kieve-xristiane-obsudili-vopros-reabilitacii-lgbt-lyudej.html>. (2019, лютий, 11).

² Всеукраїнський Форум сім'ї (2019). Головна сторінка <<http://familyforum.tilda.ws>>. (2019, березень, 15).

³ Буковинський, А. (2014). *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*. Київ: Україна, 172.

⁴ Всеукраїнський Форум Сім'ї (2019). *Резолюція Всеукраїнського Форуму сім'ї (Київ, 01.03.2019)*.

<<http://www.asociacalk.org/vseukrayinskyj-forum-simy/>>. (2019, березень, 15).

Зокрема, богословську інтерпретацію проблеми подано в статті о. Романа Терлецького «Новий Адам і нова Єва» (резюме: «У Божому плані чоловік та жінка покликані з душею і тілом спастися і бути в небі»), культурологічну в дописі Уляни Андрусів «Статевість як дар: через егос до агаре» (теза: «Культура, яка не шанує правди про статевість, не визнає правди про життя. Вона стає культурою смерті»), філософську в інтерв'ю з кандидатом філософських наук, науковим працівником Інституту родини та подружнього життя УКУ, членом Львівської обласної організації «Рух за життя» Петром Гусаком. Зокрема, відповідаючи на закиди ЛГБТ-спільноти щодо дискримінації прав людини, П. Гусак наголошує, що гомосексуальні пари не є сім'єю, у таких стосунках заперечується телеологія тіла. «Надати таким парам права на соціальний захист та пільги з боку держави на виховання дітей, які належать виключно сім'ї, означало б навпаки – дискримінувати сім'ю. ... Сім'я народжує нових громадян, тому держава повинна інвестувати в неї»¹.

На іншому боці поляризованого дискурсу щодо гендерної проблематики в суспільно-релігійному медіа-просторі зосереджені прибічники й представники ЛГБТ- та феміністичного середовища. Так, 2012 року було оприлюднене колективне дослідження «Гендер, релігія і націоналізм в Україні», яке виконала група українських авторок за підтримки Регіонального Представництва фонду ім. Г. Бюлля в Варшаві, в якому проаналізовано суспільні процеси через феміністичну призму й описаний «репресивний дискурсивний апарат». Риторика дослідниць щодо діяльності громадських організацій християнського штибу, що захищають традиційні сімейні цінності, містить такі означення: гомофобні організації, які виступають проти універсальності прав для ЛГБТ та відомості ЛГБТ-спільноти; релігійно-фундаменталістські групи; релігійні праві групи тощо.

Зокрема, в цьому дослідженні констатується, що в питаннях гендерної рівності в суспільному дискурсі властиве злиття держави й релігії, відтак релігійні організації спільно із владними інституціями реалізують різні громадські й законодавчі ініціативи, які дослідниці маркують «інспірованими релігією, що за природою є консервативними». Ретельно вивчивши вузлові теми гендерного дискурсу, що їх артикують християнські конфесії та громадські активісти із християнського середовища, Н. Чермалих наголошує, що «посилився ріст право радикальних та релігійних правих угруповань, які виступають проти гендерної політики та прав ЛГБТ, на захист «традиційних сімейних цінностей» та «традиційної сім'ї»... Організації виступають за утвердження вищості нукреарної сім'ї, що складається з одруженої гетеросексуальної пари та їхніх біологічних дітей. Присутність обох біологічних батьків у сім'ї постулюється як головний критерій для визначення добробуту дитини, а відтак і добробуту всього суспільства»².

Аналіз діяльності політичних партій та громадських релігійних організацій (ЛПГ, «Батьківський комітет України», «Всі разом!», ВрЦіРО та ін.) Н. Чермалих здійснює через співвідношення між націоналізмом та релігійністю. Вона висновує, що націоцентричному (чи етноцентричному) та релігійному (християнському) дискурсам вдається не тільки не конкурувати, але й співпрацювати, тяжіючи до певного ідеологічного симбіозу, в якому християнська етика слугує моральним підґрунтям для націоналістичного суспільного порядку, водночас легітимізуючи його³.

Отже, у суспільно-релігійному медіа-просторі особливим сегментом є гендерний дискурс, який із боку християнських конфесій розвивають очільники конфесій, активісти-християни, що працюють через громадські організації. Вузловими темами, які артикують в суспільно-релігійному медіа-просторі є: загроза гомодиктатури, утвердження традиційних сімейних цінностей. Різновекторна діяльність містить: вуличний рух і вуличні акції (протести, фестивалі, маніфестації тощо), конференції, семінари, активне використання конфесійного медіа-ресурсу, реабілітація та душеопікування.

¹ Коржик, У. (2013). «Гендерна політика сьогодні: що це?» – інтерв'ю з П. Гусаком. *Слово*, 2, 11.

² Чермалих, Н. (2012). Феміністичний аналіз політичної амальгами між радикальними і поміркованими націоналістами та релігійними правими: консервативний консенсус довкола гендерних та міноритарних проблематик сучасної України. *Гендер, релігія і націоналізм в Україні*. Київ: ВТС ПРИНТ, 9.

³ Там само.

References:

1. Bukovinsky, A. (2014). *Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki vprovadzhuut prohramy pidhotovky do podruzhnogo zhyttia* [Educational and methodical manual for specialists who implement programs for preparing for marital life]. Kyiv: Ukraina. [in Ukrainian].
2. Buchkovsky, O. (2019). *Yakoju maie buty nasha reaktsiia na LHBT?* [What should our reaction to LGBT be?]. <<https://credo.pro/2017/07/187054>>. (2019, January, 28) [in Ukrainian].
3. WWW.RELIGION.IN.UA (2019). *V Kyve khrystyane obsudyly vopros reabyltatsyy LHBT-liudei*. [In Kyiv, Christians discussed the issue of rehabilitation of LGBT people]. <https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/40174-v-Kyive-xristiane-obsudili-vopros-reabilitacii-lgbt-lyudej.html>. (2019, February, 11) [in Ukrainian].
4. UA.NEWS (2019). *V PTsU rozpovily, koly pochnut provodyty tserkovni tainstva dlia predstavnykiv LHBT-spilnoty* (2019) [In Orthodox Church of Ukraine were told when they would begin to hold church sacraments for representatives of the LGBT community]. <<https://ua.news/ua/u-ptsu-rozpovili-koli-pochnut-provoditi-tserkovni-tayinstva-dlya-predstavnykiv-lgbt>>. (2019, February, 15) [in Ukrainian].
5. Homepage (2019). *Vseukrainskyi Forum simi* [All-Ukrainian Forum of the Family]. <<http://familyforum.tilda.ws>>. [In Ukrainian]. (2019, March, 15).
6. Mayerchik, M. (ed.) (2017). *Hender dlia medii: Pidruchnyk iz hendernykh teorii dlia zhurnalistyky ta inshykh sotsiohumanitanykh spetsialnostei* [Gender for the Media: A Handbook on Gender Theories for Journalism and Other Socio-Humanities Specialties]. Kyiv: Criticism [in Ukrainian].
7. Hender i tradytsiia (2017) [Gender and tradition]. *Ya* [I], 2. [in Ukrainian].
8. Henderna ideolohiia (2017). [Gender ideology]. *Kana*, 1. [in Ukrainian].
9. Heteroseksualizm – naikrashcha forma rozvytku liudstva (2016). [Heterosexuality – the best form of human development]. *Kana*, 7. [in Ukrainian].
10. Gender Media Practices (2014). *Navchalnyi posibnyk iz gendernoi rivnosti ta nedyskryminatsii dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [A Manual on Gender Equality and Non-Discrimination for Students at Higher Educational Institutions]. Kyiv. [In Ukrainian].
11. Korzhik, U. (2013). Henderna polityka sohodni: shcho tse? – intervju z P. Husakom [Gender Policy Today: What Is It? – Interview with P. Gusak]. *Slovo*, 2. [in Ukrainian].
12. Love-contra.org (2009). *Manifest liudei z maibutnim* [Manifesto of people with the future]. [in Ukrainian].
13. Merenkov, G. (2019). *Interviu z Ruslanom Kukharchukom: My fundamentalisty v tomu sensi, shcho zakhyschayemo fundament demokratii – prava liudei i simej* [Interview with Ruslan Kukharchuk: We are fundamentalists in the sense that we protect the foundation of democracy – the rights of people and families]. <<https://www.religion.in.ua/main/interview/41116-ruslan-kuxarchuk-mi-fundamentalisti-u-tomu-sensi-shho-zaxishhayemo-fundament-demokratii-prava-lyudej-i-simej.html>> (2019, March, 15). [in Ukrainian].
14. NEWS.UGCC.UA (2019). *Pro stavlennia UHKTs do homoseksualizmu ta VIL-infikovanykh rozpoviv Blazheniisnyi Sviatoslav pid chas veb-konferentsii* [About the attitude of the UGCC towards homosexuality and HIV-infected people, Blessed Sviatoslav told during a web conference]. <http://news.ugcc.ua/news/pro_stavlennya_ugkts_do_gomoseksualizmu_ta_vilinfikovanih_rozpoviv_blazhennishiy_svyatoslav_pid_chas_vebkonferentsii_61614.html>. (2019, March, 15) [in Ukrainian].
15. All-Ukrainian Forum of the Family (2019). *Rezoliutsiia Vseukrainskoho Forumu simi (Kyiv, 1.03.2019)* [Resolution of the All-Ukrainian Family Forum (Kyiv, 1.03.2019)]. [in Ukrainian].
16. Turchinov, O. (2019). *Neomarskyzm, abo Podorozh u bezodniu* [Neomarskim, or Journey to the abyss]. <<http://turchynov.com/news/details/neomarskyzm-abo-podorozh-u-bezodniu>>. (2019, March, 15). [in Ukrainian].
17. Chermalikh, N. (2012). *Feministychnyi analiz politychnoi amalhamy mizh radykalnymi i pomirkovanymi natsionalistamy ta relihiinymi pravymy: konservatyvnyi konsensus dovkola hendernykh ta minoritytarnykh problematyk suchasnoi Ukrainy* [Feminist analysis of political amalgams between radical and moderate nationalists and religious rights: a conservative consensus on the gender and minority issues of modern Ukraine]. *Hender, relihiia i natsionalizm v Ukraini* [Gender, religion and nationalism in Ukraine]. Kyiv: VTS PRINT. [in Ukrainian].